

ACTA MVSEI APVLENSIS
APULUM LIV
series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ARS ARCHAEOLOGICAE
Studii dedicate lui Nikolaus Boroffka la aniversarea a 60
de ani
Studies dedicated to Nikolaus Boroffka on his 60th
birthday

Volum îngrijit de/Edited by:

Horia Ciugudean,
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

Editura „ASTRA Museum”

Alba Iulia

2017

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

© 2017 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247-8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LIV

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXVII

Tehnoredactare: HORIA CIUGUDEAN, RADU OTA
Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA, BRÎNDUȘA
CIUGUDEAN-PANAITE

Textele nepublicate nu se restituie.

Tipărit la **Vertical Graphic SRL** Alba Iulia

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

TABVLA GRATVLATORIA.....	13
HORIA CIUGUDEAN, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, RADU OTA, Cuvânt înainte/Foreword.....	17
HORIA CIUGUDEAN, <i>Laudatio</i>	20
BIBLIOGRAFIE NIKOLAUS BOROFFKA.....	29

STUDII – STUDIES

GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, The Role of Salt in the Beginning of the Neolithisation Process in the southern Part of Central Europe and the Balkans <i>Rolul sării în debutul procesului de neolitizare în zona sudică a Europei centrale și a Balcanilor</i>	53
SABIN ADRIAN LUCA, ANA-MARIA PĂPUREANU, GHEORGHE NATEA, Date despre o cataramă de curea realizată din <i>Spondylus Gaederopus Linnaeus</i> , 1758, descoperită la Tărtăria – Gura Luncii – campania 2010 <i>A Belt Buckle made of Spondylus Gederopus Linnaeus, 1758, discovered at Tărtăria – Gura Luncii – the 2010 Campaign</i>	107
SABIN ADRIAN LUCA, TIBERIU BOGDAN SAVA, DORU PĂCEȘILĂ, OANA GAZA, IULIANA STANCIU, GABRIELA SAVA, BIANCA ȘTEFAN, Date radiocarbon din situl arheologic de la Turdaș – Luncă (cercetările preventive ale anului 2011) (I) <i>Radiobarbon Data from Turdaș – Luncă archaeological Site (the preventive Researches from 2011) (I)</i>	137
MIHAELA BLEOANCĂ, Un topor de tip Jászladany descoperit pe raza localității Tibru, com. Cricău (jud. Alba) <i>An Axe of Jászladany-Type discovered at Tibru, Cricău parish, (Alba county)</i>	147
MIHAELA-MARIA BARBU, MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Industria litică cioplită eneolitică de la Șeușa - Gorgan (com. Ciugud, jud. Alba) <i>The Copper Age lithic Industry from Șeușa – Gorgan (Ciugud parish, Alba county)</i>	155
CAROL KACSÓ, Necropola tumulară din bronzul târziu de la Bicz (jud.Maramureș, România) <i>Die Spätbronzezeitliche Hügelnekropole von Bicz (Kreis Maramureș, Rumänien)</i>	189
CLAES UHNÉR, SVEND HANSEN, HORIA CIUGUDEAN, GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, Structura și demografia	

<p>așezării de la Teleac: o fortificație din Transilvania de la sfârșitul epocii bronzului - începutul epocii fierului <i>Settlement Structure and Demography in Teleac: a Late Bronze Age – Early Iron Age Hillfort in Transylvania</i></p>	211
<p>BIANKA NESSEL, "Leaf shaped" Negatives and their Meaning: a rare Mould Type from the Teleac Hillfort, jud. Alba Transilvania <i>Negativele în formă de frunză și semnificația lor: un tip rar de tipar din fortificația de la Teleac, jud. Alba, Transilvania</i>.....</p>	247
<p>MONICA ȘANDOR-CHICIDEANU, Figurine zoomorfe din bronz și lut din zona lacului Bistreț, jud. Dolj <i>Zoomorphe Figurinen aus Bronze und Ton des Bistret-See Gebietes, Kreis Dolj</i>.....</p>	263
<p>CRISTINEL FÂNTÂNEANU, ADRIAN COSMIN BOLOG, OVIDIU OARGA, O piesă de bronz descoperită la Gâmbaș (mun. Aiud, jud. Alba) <i>A Bronze Object discovered at Gâmbaș (Aiud Municipality, Alba County)</i>.....</p>	281
<p>RADU OTA, ILIE LASCU, GEORGE BOUNEGRU, Un mausoleu descoperit recent și problema existenței unor asemenea construcții la Apulum <i>A recently discovered Mausoleum and the Topic of Existence of some funerary Buildings at Apulum</i>.....</p>	287
<p>FLORIN CIULAVU, Pușculițele romane descoperite la Apulum <i>Roman Money Boxes discovered at Apulum</i>.....</p>	313
<p>RADU OTA, CRISTIAN TITUS FLORESCU, Un altar votiv descoperit în castrul legionar de la Apulum <i>A votive Altar discovered in the legionary Camp of Apulum</i>.....</p>	329
<p>DANIELA CIUGUDEAN, Roman bronze Military Equipment and Harness in the Collections of the Alba Iulia Museum. I. Belt and Baldric Plates <i>Echipament militar roman și piese de harnașament din bronz în colecțiile muzeului din Alba Iulia. I. Aplici de centură și balteus</i>.....</p>	341
<p>CĂLIN COSMA, ADRIAN COSMIN BOLOG, OVIDIU OARGA, Morminte avare recent descoperite la Gâmbaș (jud. Alba) – punct "Ogoarele de jos" <i>Neu entdeckte awarische Gräber in Gâmbaș (Kreis Alba) – Standort "Ogoarele de jos"</i>.....</p>	409

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII
RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

- DAN ANGHEL, Aspecte ale restaurării materialului arheologic descoperit la Alba Iulia - Recea
Restoration Aspects of the archaeological Material discovered in Alba Iulia – Recea..... 435
- SORIN ȘERBAN, Restaurarea unui vas de mari dimensiuni aparținând culturii Wietenberg
The Restoration of a Wietenberg big Pot..... 451

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ
REVIEWS AND READER'S NOTES

- ZENO KARL PINTER, Mihai Bărbulescu, *Arheologia azi, în România*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2016, 224 pagini, cu o prefață de Aurel Codoban..... 459
- VIORICA SUCIU, Valentin Dolfi, *Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Vâlcea*, Societatea Numismatică Română, București, 2016, 157 p..... 464
- RADU OTA, (Editors: Oana Tutilă, Nicolae Cătălin Rișcuța, Iosif Vasile Ferencz), *Archaeological Small Finds and their Significance. Proceedings of the Symposium on Games and Toys*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016, 130 pagini, 57 figuri, 2 planșe..... 467
- RADU CIOBANU, Robert Bedon, Hélène Maveraud-Tardiveau (edit.), *Présence des divinités et des cultes dans les villes et les agglomérations secondaires de la Gaule romaine et des régions voisines, Caesarodunum XVII-XLVIII*, Limoges, 2016, 591 pag, cu ilustrații și grafice alb-negru..... 470
- Lista autorilor..... 473

ACTA MUSEI APVLENSIS LIV

ARS ARCHAEOLOGICAE

***Studii dedicate lui Nikolaus Boroffka la aniversarea
a 60 de ani***

***Studies dedicated to Nikolaus Boroffka on his 60th
birthday***

Volum îngrijit de/Edited by:

Horia Ciugudean,
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

Editura „ASTRA Museum”

Alba Iulia

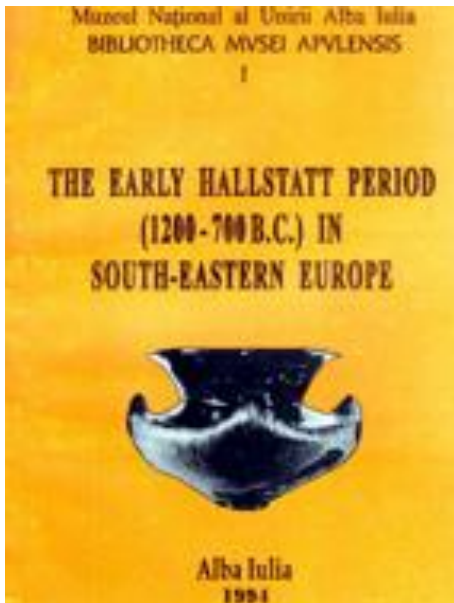
2017

Nikolaus Boroffka

Cuvânt înainte/Foreword

Prezentul volum al revistei *Apulum* este dedicat lui Nikolaus Boroffka, cu ocazia împlinirii a 60 de ani. De peste un deceniu Nikolaus este unul dintre membrii colegiului editorial al revistei și a fost deasemenea co-editor al primului volum publicat în seria *Bibliotheca Musei Apulensis* în anul 1994 (H. Ciugudean, N. Boroffka (ed.), *The Early Hallstatt Period (1200-700 B.C.) in South-Eastern Europe. Proceedings of the International Symposium from Alba Iulia, 10-12 June, 1993.* Alba Iulia 1994).

Primul volum al seriei *Bibliotheca Musei Apulensis*, editat în 1994 de H. Ciugudean și N. Boroffka

The current volume of the *Apulum* journal is dedicated to Nikolaus Boroffka, upon his 60th anniversary. For over a decade, Nikolaus has been one of the members of the editorial board of the journal, as well as a co-editor of the first volume published in the *Bibliotheca Musei Apulensis* series in 1994 (H. Ciugudean, N. Boroffka (ed.), *The Early Hallstatt Period (1200-700 B.C.) in South-Eastern Europe. Proceedings of the International Symposium from Alba Iulia, 10-12 June, 1993.* Alba Iulia 1994).

Exactly 30 years ago, he published the study “*The Use of Iron in Romania from its beginnings to the 8th century BC*” in volume XXIV of the *Apulum*, his first archaeological article published in a scientific publication. It is therefore becoming that we pay homage to Nikolaus Boroffka in the pages of this journal itself, which he has honoured in his turn, as a member of the editorial board and a direct contributor, through several studies published along the years.

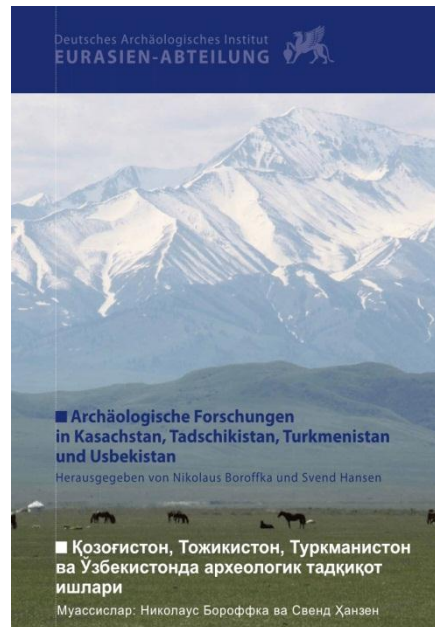
The studies grouped in this volume span between the Neolithic and the Migration period, thus reflecting Nikolaus Boroffka’s ample scientific interests – since over the years, he has researched and published sites belonging to Prehistory, Antiquity and Migration Period, spread across Eastern and Central Europe and Asia.

În urmă cu exact 30 de ani, el publica studiul „*Folosirea fierului în România de la începuturi până în secolul al VIII-lea î.e.n.*“ în volumul XXIV al anuarului *Apulum*, acesta fiind și primul său articol de arheologie publicat în paginile unei reviste de specialitate. Este deci firesc ca Nikolaus Boroffka să fie onorat tocmai în paginile acestei reviste, pe care și el a onorat-o deopotrivă în calitate de membru în colegiul editorial și colaborator direct prin mai multe studii publicate de-a lungul anilor.

Studiile reunite în acest volum oscilează între Neolitic și perioada medievală, reflectând interesele profesionale vaste ale lui Nikolaus Boroffka, care a cercetat și publicat de-a lungul anilor situri preistorice sau aparținând antichității, de pe cele mai diverse latitudini și longitudini ale Europei și Asiei. Cu toate că Neoliticul nu a reprezentat un subiect central în activitatea lui Nikolaus, perioada este ilustrată aici prin contribuțiile soților Lazarovici și Luca *et alii*.

Principalul domeniu de interes al arheologului Boroffka rămâne epoca bronzului, cea care a constituit subiectul tezei sale de doctorat dar și a numeroaselor cercetări făcute pe teren sau în colecțiile muzeelor, în prima sa etapă de activitate din România. Această realitate este bine subliniată de majoritatea studiilor consacrate acestei perioade publicate în prezentul volum, acoperind zone ale Transilvaniei (Kacsó, Uhner *et alii*, Nessel, Bleoancă, Fântâneau *et alii*), dar și de la sud de Carpați (Șandor-Chicideanu).

Trecutul antic al orașului *Apulum* l-a impresionat cu siguranță pe

The book edited by N. Boroffka and S. Hansen in 2010

Although the Neolithic was not a focal point of Nikolaus' activity, the period is covered here through the contributions of the Lazarovici family and Luca *et alii*.

The main point of interest for the archaeologist Boroffka remains the Bronze Age, which has also been the focus of his doctoral thesis, as well as of the extensive research made both in the field and in museum collections, in his early activity stage in Romania. This aspect is properly highlighted by the majority of the studies dedicated to this period, published in the current volume, covering different areas from Transylvania (Kacsó, Uhner *et alii*, Nessel, Bleoancă, Fântâneau *et alii*), as well as South of the Carpathians (Șandor-Chicideanu).

The ancient history of the town

Nikolaus, cu ocazia numeroaselor sale vizite la Alba Iulia de-a lungul anilor. El însuși se va întâlni cu antichitatea Asiei, într-o etapă mai târzie a carierei sale. Arheologiei clasice îi sunt dedicate mai multe studii din acest volum (Ota *et alii*, Bounegru, Ciugudean, Bolog, Ciulavu.)

O contribuție vizând perioada migrațiilor (Cosma *et alii*), încheie spectrul cronologic extrem de larg al prezentului volum.

Suntem cu toții bucuroși să îi oferim lui Nikolaus Boroffka cu ocazia aniversării a 60 de ani această colecție de articole ale vechilor prieteni sau mai tinerilor săi colegi.

of *Apulum* has surely made a strong impression on Nikolaus, on the occasion of his countless visits to Alba Iulia along the years. He will be confronted with the Antiquity in Asia himself, at a later stage of his career. Multiple studies from this volume are dedicated to Classical archaeology (Ota *et alii*, Bounegru, Ciugudean, Bolog, Ciulavu)

One last contribution concerning the Migration Period (Cosma *et alii*) closes the extremely wide chronological spectrum of the present volume.

We are all glad to offer Nikolaus Boroffka this collection of articles belonging to old friends or younger colleagues, upon his 60th anniversary.

Alba Iulia, 15 Noiembrie 2017

Alba Iulia, 15th of November 2017

Horia CIUGUDEAN
Gabriel Tiberiu RUSTOIU
Radu OTA